

Sisekaitseakadeemia

Justiitskolledž

Tarmo Kotke

SOTSIAALSETE RISKITEGURITE SEOS

KURITEGEVUSEGA

Lõputöö

Juhendaja:

Inga Uueküla, MSc

Tallinn 2007

ANNOTATSIOON

Töö mahuks on 35 lehekülge, koos lisadega 37. Antud töös on 4 tabelit. Töö tegemisel on kasutatud 24 allikat, neist 11 on võõr- ning 9 eesti keelsed.

Antud töö on kirjutatud eesti keeles. Võõrkeelne kokkuvõte on inglise keeles.

Töös on kasutatud järgmist ainevaldkonda: antisotsiaalse ja hälbiva käitumise riskitegurid, retsidiivsus ja tegurid, mis vähendavad riskitegurite mõju.

Autor keskendub oma töös sotsiaalsetele riskiteguritele, tuues välja suuremad sotsiaalsed riskid ning analüüsib nende seost kurjategijate ja kuritegudega. Lõputöö hüpoteesiks on, et kuritegelikule teele läinud isikute elus esineb sotsiaalseid riskitegureid rohkem kui õiguskuulekate inimeste omas.

Töös on kasutatud uurimismeetodina ankeetküsitlust. Küsitlus viidi läbi 60 vabalt valitud Tallinna Vangla kinnipeetava ja 30 kriminaalkorras karistamata isiku hulgas 2007.a aprillis. Saadud ankeete analüüsiti ning tehti järeldused.

Uurimuse tulemusel selgus, et olles analüüsinud sotsiaalseid riskitegureid ja püüdnud neid välja selgitada empiirilisel meetodil, võib välja tuua ühe põhijäreldustest: sotsiaalsed riskitegurid on olemas ning nad mõjutavad seda, kas isik hakkab kuritegusid toime panema või mitte. Põhilisteks riskiteguriteks on seejuures perekond ja kõik sellega seonduv, majanduslik olukord ning haridus.

Lõputöö praktiline väärtus on probleemi tõstatamine ja sellele tähelepanu juhtimine.

SISUKORD

ANNOTATSIOON	2
TABELITE JA JOONISTE LOETELU	4
SISSEJUHATUS	5
1. ANTISOTSIALSE JA HÄLBIVA KÄITUMISE RISKI- JA KAITSETEGURID.....	6
1.2. Antisotsiaalse ja hälbiva käitumise riskitegurid.....	6
1.1.1. Individuaalsed riskitegurid	7
1.1.2. Perekondlikud riskitegurid	8
1.1.3. Kooliga seotud riskitegurid	10
1.1.4. Ühiskondlikud riskitegurid	12
1.2. Retsidiivsus	14
1.3. Tegurid, mis vähendavad riskitegurite mõju.....	15
2. UURIMUS	18
2.1. Metodoloogia.....	18
2.2. Küsimuste vastused	20
2.3. Juhtumi analüüs	24
2.4. Analüüs	26
KOKKUVÕTE	30
SUMMARY	32
KASUTATUD KIRJANDUS	
LISAD	
Lisa1: Ankeetküsitlus	

TABELITE JA JOONISTE LOETELU

Tabel 1. Ühiskondlikest teguritest ja koolist tulenevad riskid	20
Tabel 2. Küsitletute hinnangud oma sotsiaalsele ja majanduslikule toimetulekule	21
Tabel 3. Töoga seotud riskitegurid	22
Tabel 4. Perekonnaga seotud riski- ja kaitsetegurid	23

SISSEJUHATUS

Üha enam on hakatud rääkima seaduserikkujate arvu suurusest ja sellega seonduvatest probleemidest. Eesti ühiskond peaks tagama oma elanikele turvalisuse ja soodsad tingimused seaduskuulekate kodanike kujunemiseks. Seetõttu on tähtis kontrollida ja tõkestada kriminaalse ja eelkriminaalse käitumise levikut (Silmer, 2006).

Enamus inimestest paneb oma elu jooksul toime väiksemaid õigusrikkumisi. Olgu see siis kas alaealisena alkoholi või tubaka tarvitamine, tee ületamine punase tulega või täiskasvanuna regulaarne kiiruse ületamine liikluses. Samas asuvad vaid vähesed meie seast kuritegelikule teele ning langetavad otsuse kriminaalse karjääri kasuks. Miks mõnedest inimestest saavad kurjategijad ning teistest mitte - sellele püüabki autor käesolevas lõputöös tähelepanu pöörata.

Autor keskendub oma töös sotsiaalsetele riskiteguritele, tuues välja suuremad sotsiaalsed riskid ning analüüsib nende seost kurjategijate ja kuritegudega. Lõputöö esimene peatükk annab erinevatele allikatele tuginedes ülevaate sotsiaalsetest riskiteguritest, samuti käsitletakse sotsiaalseid kaitsetegureid.

Lõputöö empiirilises osas analüüsitakse Tallinna Vangla vangide ja kriminaalkorras karistamata isikute seas läbiviidud ankeetküsitlust, mis viidi läbi kolme erineva valimi hulgas. Valimiteks on: 1) vähemalt kaks korda karistatud kinnipeetavad, 2) esmakordselt kinnipeetavad ja 3) kriminaalkorras karistamata isikud. Ankeetküsitluse läbiviimise ja analüüsimise eesmärk on välja tuua sotsiaalsete tegurite erinevus karistatud isikute ja seaduskuulekate isikute puhul ning sellest lähtuvalt kuritegevusega seonduvad sotsiaalsed riskid. Toetudes sellele, ongi püstitatud hüpotees:

Kuritegelikule teele läinud isikute elus esineb sotsiaalseid riskitegureid rohkem kui õiguskuulekate inimeste omas.

1. ANTISOTSIAALSE JA HÄLBIVA KÄITUMISE RISKI- JA KAITSETEGURID

Maailmas on läbi viidud palju uurimusi ning kirjutatud arvukalt teoseid, mis kajastavad tegureid, mille koosmõjul saavad mõningatest meie seast kurjategijad ning teistest mitte. Riskifaktoriteks nimetatakse igasuguseid tegureid, mis võivad suurendada noortel riskikäitumise esinemise tõenäosust. Vastupidiselt, kaitsefaktoriteks on tegurid mis vähendavad riskikäitumise esinemise tõenäosust. Erinevad autorid (Bowlby 1965; Saar 2003) on jõudnud ühisele järeldusele, et mida rohkem on inimese elus riskitegureid ning vähem kaitsetegureid, seda suurem on tõenäosus sattuda kuritegelikule teele ning seda suurem on omakorda kuritegevuse tase.

1.1. Antisotsiaalse ja hälbiva käitumise riskitegurid

Riskiteguriks võib pidada mistahes tegurit, mis suurendab tõenäosust, et inimene võib sattuda kuritegelikule teele. Nendeks riskiteguriteks on teatud isiksuse omadused (nt keevaline iseloom), konkreetset sündmused (nt abielulahutus) või sotsiaalsed riskitegurid (nt vaesus) (Silmere, 2006).

Saar (2003) on nentunud, et see, kas indiviidist saab õigusrikkuja või mitte, sõltub ühest küljest tema elukäiku mõjustanud mitmetest objektiivsetest faktoritest. Sellisteks on ühelt poolt lapsepõlves valitsenud tingimused (perekonna elukoht, perekonna struktuur ja materiaalne kindlustatus, vanemate otsene eeskuju ja kasvatusstiil, kodus valitsenud emotsionaalne atmosfäär jms). Teise objektiivsete faktorite ringi moodustavad ametlikud riigipoolsed reaktsioonid isiku käitumisele, mis pärinevad kas koolist („raske õpilane”), ühiskondlikest organitest või õiguskaitseametkondadest. Kolmas objektiivsete faktorite grupp on suhtlemine eakaaslastega, sõprade ringis, mis eriti murde- ja noorukieas omab eriti suurt tähtsust. Samuti nendib Saar (2003), et palju on pööratud tähelepanu väljauurimisele, mille poolest erinevad alaealised õigusrikkujad seaduskuulekatest alaealistest. Samas on oluliselt vähem pööratud tähelepanu sellele, kuidas nooruses toimunud faktorid on mõjutanud hilisemat kriminaalset käitumist (Saar, 2003:15).

Ka Farrington (2004) on välja toonud, et suurimad riskitegurid kurjategijaks kujunemisel on madal perekonna sissetulek, suur perekond, koolikohustuse mittetäitmise kõrge tase, süüdimõistetud isa, süüdimõistetud ema, kuritegelikult käituv õde/vend, vanemate omavaheline konflikt, vanemast lahtumine, karm või kõikuv vanematepoolne distsipliin ja vähene vanematepoolne järelevalve (Farrington, 2004:4). Järgnevalt toob autor välja riskitegurid üksikasjalikumalt.

1.1.1. Individuaalsed riskifaktorid

Kriminaalset käitumist kujundavad nii sotsiaalne keskkond kui ka isiksuseomadused, mis on teatavasti olulisel määral kaasa sündinud. Geneetilised faktorid mõjutavad inimese hoiakuid, väärtushinnanguid ja käitumist vaid kaudselt. Näiteks on organismis agressiivsuse tase geneetiliselt määratud, mis võib olla paljude vaenulike hoiakute tekkepõhjuseks. Siiski pole olemas nn kuritegevusgeeni ning me ei saa rääkida bioloogiliselt kuritegelikust käitumisest. Auväärt (2001) on individuaalsete riskifaktoritena välja toonud organismi iseärasustest tulenevad riskifaktorid (madal erutuvuse tase, riskiotsing); varajane ja püsiv antisotsiaalne käitumine; soosiv suhtumine antisotsiaalsesse käitumisse ja suhtlemine probleemse käitumisega kaaslastega (Auväärt, 2001:43).

Tremblay ja LeMarquand (2001:137-166, ref Edovald 2005:8) defineerivad individuaalseid riskitegureid kui indiviidi füüsilisi, emotsionaalseid, kognitiivseid ja sotsiaalseid omadusi teatud ajahetkel, mis võivad olla geneetiliste ja keskkondlike tegurite tulem. Individuaalsed tegurid kalduvad olema kõige olulisemad kuritegeliku käitumise arengus, ja seda eelkõige varajases eas. Näiteks on individuaalseks riskiteguriks sugu - meestel on suurem risk delikventseks käitumiseks kui naistel (Edovald, 2005).

Kaks teooriat - Gottfredson ja Hirschi kuritegevuse üldine teooria (1990) ja Moffit'i taksonoomiline teooria (1993) seadusrikkumiste aktiivsusest läbi elukaare võtavad erineva seisukoha seadusrikkumiste etioloogiale lähenemises, kuid mõlemad räägivad seosest kuritegevusega alustamise vanuse ja seadusrikkumistele spetsialiseerumise vahel. Gottfredson ja Hirschi teooria (1990, ref Piquero jt 1999:275-299) seadusrikkumistest pakub hüpoteesi, et isiku enesekontroll on tähtsaim tõke kuritegevusega seotuseks. Nende definitsiooni järgi on

madal enesekontroll iseloomujoon, mis sisaldab elemente nagu impulsiivsus, enesekesksus, võimetus kindlaks jääda ühele tegevusele ja kalduvus osaleda ohtlikes tegevustes. Enesekontrolli variatsioonid tulenevad eelkõige nõrgast vanemlikust praktikast, mis sisaldab lõtva järelevalvet, vastuolulist distsipliini ja kus kiindumussidemed lapse ja vanema vahel on nõrgad. Gottfredson ja Hirschi (1990, ref Piquero jt 1999:275-299) peamine ennustus on, et madal enesekontroll võib manifesteeruda erinevatel viisidel, sealhulgas kuritegudes osalemises. Nende hüpoteesi järgi võib madala enesekontrolliga isikutel seaduste rikkumine kõige tõenäolisemalt alata varasemas eas, aktiivsetena rikuvad nad seadusi kõige tihedamini ja loobuvad kuritegevusest oma elus hiljem kui nende kõrgema enesekontrolliga eakaaslased. (Gottfredson jt 1990, ref Piquero jt 1999:275-299)

1.1.2. Perekondlikud riskitegurid

See, millises keskkonnas on inimene kasvanud, mõjutab tema isiksust surmani. Seega kannab ta endaga alati kaasas lapsepõlves kogetut. Perekond ja kodu mõjutavad inimest enim. Vanemad aitavad meil aru saada, mis on õige ja vale, mida tohib teha ning mida mitte.

Baumrind (2003) on leidnud, et on olemas kolme sorti kasvatusstiili: vabakasvatus, autoritaarne ja autoriteetne. Vabakasvatust harrastav lapsevanem püüab vältida lapse karistamist ning eelistab oma järeltulijaga ratsionaalselt rääkida ja olla tema jaoks pigem sõbraks. Vabakasvatusega üles kasvanud lapsed on tihtipeale antisotsiaalse käitumisega, mässumeelsed ja ei suuda oma emotsioone kontrollida. Autoritaarne lapsevanem üritab kujundada, kontrollida ja hinnata lapse käitumismalle ning hoiakuid kindlatest standarditest lähtudes. Autoritaarne vanem ei julgusta lapse iseseisvat mõtlemist, vaid leiab, et laps peaks üle võtma vanema hoiakud. Sellised lapsed ei talu frustratsiooni, on ärevad, kinnised ja õnnetud. Positiivsena võib välja tuua asjaolu, et nad saavad koolis hästi hakkama ja suure tõenäosusega ei esine neil antisotsiaalset käitumist. Kasvatusstiile silmas pidades on kurjategijaks saamise risk suurem just nende laste puhul, kes on pärit autoritaarsetest või vabakasvatusega peredest. Autoriteetne lapsevanem püüab suunata oma lapse tegevust ratsionaalsel moel. Ta julgustab last iseseisvalt mõtlema ning selgitab ise oma mõttekäikude tagamaid. Autoriteetsete vanemate käe all kasvanud lapsed on elavad, rõõmsad, enesekindlad ja hästi arenenud sotsiaalsete oskustega. Laps võtab kergemini omaks kontrolli, mis tundub

tema jaoks õiglane ja mõistlik. Edu saadab vanemaid, kes kombineerivad soojust ja ratsionaalset ning põhjendatud kontrolli (Baumrind, 2003).

Vägivalda ja väärkohtlemist kogenud lapsel on suured eeldused muutuda samuti vägivaldseks, õppida kasutama samasuguseid vahendeid, mille mõju ta ise on kogenud (Eesti Vabariigi Sotsiaalministeerium Eesti Sõltuvushaigete Rehabilitatsiooni Ühing, 1999).

Inglise teadlase Bowlby (1965) uuringud on viinud järeldusteni, et pikendatud lahusolekud (ema-lapse suhetes) esimese kolme aasta jooksul mõjutavad väga suurel määral lapse isiksust. Sellised lapsed on emotsionaalselt kinnised ja isoleeritud. Nad ei suuda luua õrnu sidemeid teiste laste või täiskasvanutega ja enamasti ei ole neil sõprussuhteid. On tõsi, et nad on mõnikord seltsivad pealiskaudses tähenduses, kuid kui uurida nende käitumist hoolikamalt, siis me leiame, et nendes suhetes ei ole mingeid tundeid ega sügavamaid põhjusi. See on Bowlby arvates kõige enam põhjustatud nende äärmuslikust ebaemotsionaalsusest. Lapsevanemad ja õpetajad kurdavad, et mitte miski mida sa ütled või teed, ei oma lapsele mõju. Kui sa lööd teda, siis ta nutab natukene aega, kuid puudub igasugune emotsionaalne reaktsioon sellele, et neid ei soosita, nii nagu on normaalne tavalise lapse puhul. Näib, et neile kadunud hingedele ei oma mingit tähtsust, kas nad on soositud või mitte. Kuna nad ei suuda luua ehtsaid emotsionaalseid suhteid, siis ei oma nende jaoks ka mingit tähtsust suhete sisu. Bowlby arvates on just lapse pikaajalised lahusolekud emast esimese viie eluaasta jooksul üks tähtsamaid põhjuseid kuritegeliku iseloomu välja arenemisel (Bowlby, 1965:32-35).

Nagu eelnevast võib järeldada, muutub laps, kes on kodus ilma jäänud armastusest, hoolitsusest, kellele esitatakse liiga palju nõudmisi ning kellele on osaks saanud vaid hoolimatus ja hirm, vanemaks saades samasuguseks. Kui kodused väärtushinnangud on madalad, vanemad ise käituvad õigusvastaselt ning suhtlemises läheb verbaalne tegevus kiiresti üle füüsiliseks, siis ei ole kahjuks ka sellistes kodudes kasvanud lastest midagi paremat loota.

Samas on üheks kuritegelikule teele asumise põhjuseks ka kindlasti vaesus. Tuntud on tõik, et õigusrikkujate perekondade sissetulek on madalam. Õigusrikkujate kehvem materiaalne kindlustatus näitab, et nad pärinevad perekondadest, kus vanemate tööd hinnatakse madalamalt või kus vanemad täidavad oma tööülesandeid lohakalt, jätavad need hoopis

täitmata või tervisliku seisundi tõttu ei ole võimelised normaalselt töötama ega lapsi kasvatama (Auväart, 2001:35-36).

Raske majanduslik olukord mõjutab inimese elukvaliteeti nii füüsiliselt kui ka vaimselt. Füüsiline mõjutamine väljendub halvematel juhtudel nälja kannatamisega, mis loob eeldused kalduda kõrvale ühiskonnas kehtivatest normidest. Vaimselt mõjutab vaesus inimest ennekõike läbi sotsiaalse ebavõrdsuse, millest tekib oht, et inimene oma majandusliku seisundi parandamiseks kasutab illegaalseid vahendeid (Eesti Vabariigi Sotsiaalministeerium Eesti Sõltuvushaigete Rehabilitatsiooni Ühing, 1999). Seega määrab perekonna sissetulek ära võimalused, millega lapse harjub maast-madalast. Samas ei tee vaesus üksinda inimesest veel kurjategijat, kui vanemate poolt on ikkagi õpetatud, et varastada ei tohi, siis ka seda ei tehta.

Lapse vanemaks saades hakkavad tema elus üha suuremat mõju omama kool, sõbrad-koolikaaslased. Selleks ajaks peaks olema perekond jõudnud lapsele edasi anda juba kõik vajaliku, et laps suudaks ise hakkama saada.

1.1.3. Kooliga seotud riskitegurid

Kooli mõju noortele on üldteada fakt. Suure osa oma elust just isiksuse kujunemise ajal veedavad noored koolis, seega on koolil tihti palju suurem ja vahetum mõju lapsele kui perekonnal. Paljud kriminaalsele teele minejatest on nappi haridusega. Eesti vanglasüsteemi ja kriminaalhoolduse 2006. aasta aastaraamatu andmeil oli 01.01.2006 seisuga Eesti vangla kinnipeetavate seas põhiharidusega inimesi 19%, põhiharidusega 37%, keskharidusega 31%, kutseharidusega 12% ning kõrgharidusega vaid 1% (Eesti... 2006).

Tihti on kehv õppeedukus seotud soovimatusega õppida või koolis kaasõpilaste poolt tagakiusamisega. Vanemaks saades tekib väikese hariduse tõttu probleem tasuva töökoha saamisel. Väike töötasu ning üleüldine heaoluühiskond tekitab aga tunde - miks mina pean vähese raha eest rasket tööd tegema, kui saab ka lihtsamalt.

Formaalne kooliharidus annab lastele võimaluse omandada uusi oskusi. Eelkõige arenevad koolis kirja- ja matemaatilised oskused. Kirjaoskusel – oskusel lugeda ja kirjutada – on

oluline mõju nii keele arengule kui teadmiste omandamisele. Lapsed, kes oskavad lugeda, õpivad seeläbi uusi sõnu ja omandavad nii laia sõnavara. Samuti saab lugemisest vahend maailma kohta teadmiste hankimiseks. Matemaatilised oskused muudavad võimalikuks reeglitel ja sümbolitel põhinevate formaalsete süsteemide kasutamise. Edu nendes kahes valdkonnas määrab suuresti ära lapse kooliedukuse (Butterworth, Harris 2002:272).

2000. aasta rahvaloenduse andmeil oli põhihariduseta inimesi 25-49-aastaste seas 1,2%, 20-24-aastaste seas 2% ning 17-19-aastaste seas 7%. Viimastest paljud siiski õppisid. 1998/1999. õppeaastal lahkus koolist 900, 1999/2000 – 998, 2000/2001 – 1025, 2001/2002 – 737, 2002/2003 – 1145 õpilast. Kokku on meil rohkem kui 10 000 põhihariduseta noort vanuses 17-24 aastat, lisaks ligikaudu sama palju 25-29-aastaste hulgas. Põhihariduseta inimeste osa Eestis aina kasvab. Paraku muutuvad nad riigieelarvele suureks koormaks seoses töötusega. Suurim oht töötuks jääda on põhihariduseta noorel. Põhihariduseta inimeste töötuse määr on 27,4% (Aimre, 2005:215-216). Põhihariduseta töötud võivad väga kergelt sattuda kuritegelikule teele.

Ligi 13% põhihariduseta 18-19-aastastest on kandnud kriminaalkaristust. Viiendik kinnipeetavatest on põhihariduseta, koos põhiharidusega inimestega moodustavad nad 51% kinnipeetavatest (Aimre, 2005:215:216).

Kehva õppeedukusega on tihedalt seotud huvi puudumine kooli ja õppetöö vastu. Pidev koduste tööde tegemata jätmine ning sagedane põhjuseta puudumine mõjutavad eelkõige õppeedukust ning võivad viia koolist väljalangemiseni - kõik nimetatud tegurid suurendavad õpilase riski hakata hälbeliselt käituma. Ka tulevikuplaanide puudumist on mainitud võimaliku riskitegurina (Silmer, 2006).

Õpilased, kellel puudub kodune tugi ning kes satuvad ka koolis õpetajate ja/või kaasõpilaste kriitika või negatiivse suhtumise objektiks, on tunduvalt vastuvõtlikumad antisotsiaalse käitumisega eakaaslaste mõjule, mis omakorda asetab nad käitumishäbeliste isikute riskirühma. Kinnisema loomuga õpilased võivad pingelisi suhteid elada läbi seesmiselt, mis samuti suurendab riski (Heinla, 2004).

On teada, et kinnipeetavad on madalama haridusega kui elanikkond üldiselt. Ameerika riikliku täiskasvanute kirjaoskuse uuringu käigus sai vaid 6% kinnipeetavatest tulemuse

tasemele 4 ja mitte ükski tasemele 5 ehk kõrgeimale tasemele. Kogu elanikkonna tulemused olid vastavalt 17% ja 3%. 1997. aasta seisuga oli vähemalt keskkooli diplom olemas 38%-l valgetest, 31%-l mustanahalistest ja 23%-l hispaania päritolu vangidest. Kinnipeetavate madal haridustase on probleem – keskkoolist väljalangenutel muutub üha raskemaks saada töökohti, kus makstakse elamiseks normaalset palka. 2006.a. ajakirja *Education at a Glance* väljaandes leiti, et koolist väljalangenud teenivad vaid 65% sellest, mis diplomiga inimesed. See on suurim sissetulekute lahknevus arenenud maailmas (Bracey, 2006).

Koolis kaasõpilaste kriitika või negatiivse suhtumise objektiks sattumine on tihedalt seotud koolivägivallaga. Üks tähtsamaid põhjusi, miks õpilased koolist tihti puuduvad või kooli pooleli jätavad, on üha laiemalt leviv koolivägivald. Koolivägivalda on nii vaimset kui füüsilist. Füüsiline vägivald seisneb näiteks selles, et lapsed löövad endast nõrgemaid. Vaimne vägivald see-eest nii hästi välja ei paista. Põhiliselt seisneb vaimne vägivald narrimises või lihtsalt selles, et lapsel ei ole sõpru ja ta on tõrjutud. Vägivald koolis on enamasti korduv ning ei lõpe ka siis, kui õpilased on kooli lõpetanud, vaid mõjutab nende arengut ka tulevikus. Paljud lapsed, kes kannatavad vaimse vägivalla all, hakkavad liikuma kampades ja tegelevad varastamisega, joomisega ja mõned neist on ka narkomaanid (Linna... 2004:27).

1.1.4. Ühiskondlikud riskitegurid

Siia alla kuuluvad uimastite, tubaka kättesaadavus, ligipääs tulirelvadele, vägivalla kogemine ning nägemine (ka meedias), vägivaldne naabruskond, õigusrikkujatest naabrid ning ka seadused, mis soodustavad kõike eelnevat (Edovald, 2005).

Käesoleva töö seisukohast on kõige tähtsam rääkida ühiskondlike riskitegurite puhul psühhoaktiivsete ainete kättesaadavusest, kuna meie ühiskond on muutunud üha leebemaks alkoholi ja uimastite tarvitamise suhtes - mis selles ikka erilist on, kõik ju joovad ja suitsetavad. Samas on meie ühiskond võrreldes näiteks Ameerikaga siiski veel üsna tagasihoidlik, sest seda, et keegi alaealistest oleks meil kooli tulistama läinud, ei ole siiani juhtunud. Põhjuseks võib autori arvates olla relvade suhteliselt raske kättesaadavus (elanikkonnal tervikuna on neid vähe käes) ja ilmselt veel seni Nõukogude ajast mingil määral

säilinud, kuid kadumise teel olev aukartus kooli ees. Samuti puuduvad Eestis elupaigad nagu näiteks Ameerikas getod, kust pärinemine on juba suureks eelduseks kurjategijaks saamisel.

Eeltoodud teksti näitlikustamiseks tooksin välja Pooley aruandes (1991, ref Auväart 2001) märgitud andmed, et 95% noorukitest, kes elavad ühes Brooklyni kvartalis, kannab ebaseaduslikult külm- või tulirelva. See on mõistetav piirkonnas, kus iga 90 minuti kohta tapetakse inimene. Hea laskeoskus või külmrelva oskuslik käsitlemine on enamuse selle ümbruskonna elanike põhieesmärk (Pooley 1991, ref Auväart 2001:271).

Psühhoaktiivsete ainete kättesaadavus on osaliselt seotud kehtivate seadustega. Paraku jätab seaduse täitmise kontroll sageli soovida. Viimase Euroopa kooliõpilaste alkoholi ja narkootikumide kasutamise küsitlusuuringu (ESPAD) andmed näitavad, et 15-16-aastastest Eesti õpilastest 87% peab sigarettide kättesaadavust küllalt või väga kergeks ning 86% arvab sama ölle kohta. Alkoholi ja muude uimastite kerge kättesaadavus on stabiilselt seotud kõrgeenenud uimastite tarvitamise riskiga alaealiste hulgas (TPÜ Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituut).

Teaduslike uurimuste andmetel on ligi 20% olme- ja 46% tänavatraumadest saadud joobeseisundis. Alkoholi joobega kaasnevad sageli mitmesugused ühiskonna- ja isikuvastased teod: huligaanitsemine, röövimine, vargus, vägistamine ja ka tapmine. Alkoholismi põdevate inimeste uurimisega on tehtud kindlaks, et ligi 95% neist pruukisid esimest korda alkoholi enne 15-aastaseks saamist. 19. eluaastal tarvitas iseseisvalt ja süstemaatiliselt (vähemalt 2 korda kuus) alkoholi 90% uuritavatest (Borissov jt 1985, ref Toomsoo 1996:103).

Ameerika teadlased on leidnud, et peredes, kus alkoholi või muude uimastite tarvitamine on sagedane nähtus, jääb lapsele mulje, et selline käitumine ongi normaalne. Mida rohkem pereliikmeid (vanemad, õed-vennad) alkoholi või uimasteid tarvitavad, seda suurem on lapse risk seesugust käitumist jäljendada. Lisaks pereliikmete käitumisele avaldavad lastele mõju ka vanemate arvamused ja hoiak psühhoaktiivsete ainete suhtes. Pereliikmete ükskõikne või soosiv suhtumine nende ainete kasutamisse suurendab tunduvalt laste riski alustada uimastite tarvitamist. Vanemate suhtumisel ja hoiakutel on isegi suurem mõju, kui vanemate endi alkoholi tarbimisel (Helping... 2006).

Toomsoo (1996) poolt vangide seas vangi läbi viidud ankeetküsitlustes pidas oma kurja juure alguseks 17,3% negatiivse isa, ema või vanavanemate osa. Sügavateks juurteks peetakse ka teiste isikute halba eeskujut, koolist ära- ja istumajäämist, massilist tööpuudust, kriminogeensust, geograafilisi erinevusi (Toomsoo, 1996:170).

Kui inimese elus esinevad mõned eeltoodud riskitegurid, siis ei pruugi temast sugugi veel kurjategija saada. Samuti ei saa tihti kurjategijaid neist, kelle elus on lausa palju riskitegureid. Samas on siiski erinevad autorid leidnud (Bowlby 1965; Saar 2003), et mida rohkem neid riskitegureid inimese elus on, seda suurem on tõenäosus hakata õigusrikkumisi toime panema. Peab muidugi lisama, et alati on olemas erandeid, kurjategijaid leidub alati ka nende seas, kelle lapsepõlv on olnud normaalne ning kelle elus riskitegurid on viidud miinimumini.

1.2. Retsidiivsus

Käesoleva töö seisukohast on oluline rääkida ka retsidiivsusest, kuna paljud inividid ei soorita kunagi kuritegusid ja mõned inividid sooritavad ühe või kaks kuritegu, misjärel loobuvad ning sellega nende kuritegelik karjäär lõpeb. Samas mõned isikud jätkavad järjekindlalt oma tegevust. Seega võib väita, et väike protsent kurjategijaid on vastutavad suure protsendi kuritegude sooritamise eest (Moffit 1993, ref Piquero jt 1999:275-299).

Retsidiivsust defineeritakse kui mistahes uue kriminaalse või delikventse käitumise ulatust: kontakti politseiga, areste, kriminaalhoolduse nõuete rikkumist ja karistuse täitmisele pööramist, vandalismi, toimepandud süütegusid, uut karistust, saatmist noortevanglasse või vanglasse (McGuire, 2002).

Kriminoloogias nimetatakse retsidiivistiks kriminaalkurjategijat, kes jätkab kuritegude toimepanemist isegi pärast seda kui teda on karistatud (Cambridge Advanced Learners Dictionary). Retsidiivsust ehk korduvkuritegevust defineeritakse ka kui kuritegu inimese poolt, kellel on eelnev süüdimõistev otsus (Crime Words).

Gendreau (1996) järgi on suurimad ennustajad tulevaseks retsidiivismiks: kriminaalsed vajadused, kriminaalse ja antisotsiaalse käitumise ajalugu, sotsiaalsed saavutused, staatilised

faktorid nagu vanus, sugu, rass ja perekonna dünaamika. Nõrgemate retsidiivsuse ennustajate hulka kuuluvad intellektuaalne funktsioneerimine, personaalne distress (nt enesehinnang) ning päritoluperekonna sotsiaalne klass (Gendreau jt, 1996).

Moffiti teooria (1993, ref Piquero jt 1999:275-299) taksonoomiline raamtöö eraldab seadusrikkujate kahte erinevat gruppi. Esimene grupp, keda ta nimetab „elu jooksul jätkajateks”, on võrdlemisi väike ja koosneb isikutest, kes alustavad seaduste rikkumisega väga varases eas. Selle grupi käitumisprobleemide põhjuseks on neuropsühholoogiline defitsiit, mis on formeerunud enne või vahetult pärast sündi. Nende isikute arengudefitsiit on suuresti ema riskeeriva ja vastutustundetu käitumise tulemus, sisaldades halbu toitumisharjumusi ja mõnuainete tarvitamist. Sellistel lastel on raske sotsialiseeruda ja neist kasvavad isikud, kellel on varases eas mitteadekvaatne sotsialiseerumise tase, neil on raske teistele järele jõuda ja vanuse kasvades on nad olukorras, kus neil igal arenguastmel puuduvad võimalused omandada ja praktiseerida prosotsiaalseid hoiakuid. Moffiti teooria järgi moodustab eluaegsete jätkajate grupp umbes 10% populatsioonist, kuid just nemad sooritavad umbes poole seadusrikkumistest. Teist suurt kategooriat on Moffiti järgi nimetatud „noorukieaga piirduvaks grupiks”, mis koosneb peamiselt neist indiviididest, kes on hästi sotsialiseerunud ja kohanenud. Vastavalt teorialle alustavad need noored seadusrikkumistega varases eas, kuid erinevalt eluaegsetest jätkajatest ei jätka noorukieaga piirduvad seaduserikkujad käitumisprobleemide näitamist ülejäänud elukaare jooksul. Moffiti arvates sooritavad isikud, kes kuuluvad noorukieaga piirduvasse gruppi seadusrikkumistest eelkõige neid kuritegusid, mis sümboliseerivad täiskasvanute privileege või näitavad autonoomsust vanemlikust kontrollist (vandalism, avaliku korra rikkumine, mõnuainete tarvitamine) ja staatuskuritegusid (ärajooksmine ning vargused). Eluaegsed jätkajad osalevad nii neis kuritegudes, kuid on segatud ka vägivaldsetesse ja tõsisesse varavastastesse kuritegudesse nagu sissemurdmised ja pettused ning on seega rohkem ohvrile suunatud (Piquero jt, 1999).

1.3. Tegurid, mis vähendavad riskitegurite mõju

Kaitsetegurid vähendavad isiku kuritegelikule teele sattumise võimalust. Mida rohkem kaitsetegureid inimese elus on, seda väiksem on risk, et temast saab kurjategija.

Riskifaktoritest teatakse päris palju, kuid üsna vähe on tähelepanu pööratud nendele faktoritele, mis võivad hoida noori inimesi (eriti neid, kelle taust on kõrge riskiga) sattumast kuritegelikule teele. Välja pakutud võimalikeks faktoriteks on hea iseloom ja kohanemisvõime; soe ja südamlük suhe vähemalt ühe vanemaga; vanemad, kes pakuvad tõhusat järelevalvet, sotsiaalseid uskumusi pooldavat ja järjekindlat distsipliini; ning vanemad, kes näitavad üles suurt huvi oma laste hariduse vastu (Armstrong, 2006). Seega toob Armstrong kaitseteguritena välja eelkõige harmoonilise perekonnaeluga seonduva.

Võrreldes riskiteguritega, leiab teaduskirjandusest hetkel tunduvalt vähem teavet konkreetsete kaitsetegurite ning nende olemuse kohta. Näiteks ei ole teadlased jõudnud kokkuleppele, kas konkreetsete riskitegurite puudumine on ühtlasi automaatselt kaitsetegur. Siiski kaldutakse sagedamini arvama, et kaitsetegurid kätkevad endas enam kui pelgalt riskitegurite puudumist (nt kui kampa kuulumine suurendab õpilase riski, siis kampa mittekuulumisel kaitsvat funktsiooni ei ole) (Helping... 2006).

Silmere (2006) sõnul on tähtsateks kaitseteguriteks:

- 1) moraalsed ja religioossed tõekspidamised;
- 2) sotsiaalsed oskused;
- 3) hea iseloom ja kohanemisvõime;
- 4) toetav perekond;
- 5) vanemlik kontroll ja järelevalve;
- 6) aktiivne osalemine noorterühmas või –organisatsioonis;
- 7) hea õppeedukus ja tulevikuplaanid;
- 8) toetav kool ja võimalus osaleda koolielus;
- 9) psühhoaktiivsete ainete tarvitamist mittesoosivad seadused ja hoiakud;
- 19) lapsi ja perekondi toetavad seadused (Silmere, 2006:48-55).

Toomsoo (1996) on välja toonud, mida noorukid ja lapsed vajavad alkoholi asemel. Noortele on tema sõnul eriti tarvilik elurõõm ja südikus: tubli sportimine – võimlemine, ujumine, matkamine, igasugused kehalised harjutused, mitmekülgsede vaimsete huvide rakendamine. Tegevus ringides, raamatukogudes, huvitavalt ja sisukalt täidetud vaba aeg, õigesti organiseeritud puhkus – kõik see on vastukaaluks kahjulike harjumuste tekkimisele, esmajoonel aga alkoholi pruukimisele. Tegevusetus, igavus, aja surnukslöömine on aga pinnas kahjulikele harjumustele (Toomsoo, 1996:104).

Eelneva põhjal võib väita, et kõige olulisem on siiski see, et lapsel oleks temast hooliv ja teda armastav perekond, kes oleks seadusekuulekas ning õpetaks ka last sedasi käituma. Üheks tähtsamaks kuritegelikke kalduvusi vähendavaks teguriks loetakse tugevat ja hästi toimivat perekonda. Uurimused on näidanud, et peale korraliku hariduse ja rahuldust pakkuva töö aitab noorel sotsialiseeruda ka emotsionaalselt stabiilne perekond. Samas ei tohiks vanemad olla üleliia hoolitsevad, säilima peab vanemlik kontroll ning järelevalve. Lapsevanemad peaks julgustama oma lapsi võtma osa erinevatest huviringidest, tutvustama neile erinevaid võimalusi, kuidas vaba aega veeta ning kaasama neid ühistesse üritustesse. Samuti on vaja leida midagi, millesse noored inimesed saaksid uskuda ning kus nad saaksid end väljendada. Vaja on luua võimalusi noortele kontrolli saavutamiseks oma elu üle. Kõige selle saavutamiseks tuleb uskuda, et noored suudavad ja peavad olema partnerid taolises protsessis. Väga vähestel kurjategijatel on selja taga tore lapsepõlv ning hoolitsev perekond. Enamasti on nende puhul kõik hoopis risti vastupidi: vägivaldsed ja kalgid suhted vanematega, perekonna kehv majanduslik olukord ning igasugune huvipuudus ümbritseva maailma vastu (Armstrong 2006; Silmere 2006; Auväärt 2001; Toomsoo 1996).

2. UURIMUS

Antud uurimus selgitab sotsiaalsete tegurite erinevust karistatud isikute ja kriminaalkorras karistamata isikute seas läbiviidud uurimus-küsitluse põhjal. Peatüki illustreerimiseks on kirjeldatud ka ühte juhtumit ning seda analüüsitud.

2.1. Metodoloogia

Ajavahemikul 06.04.2007 kuni 13.04.2007.a viidi Tallinna Vanglas läbi uurimus-küsitlus, mille valimiks olid meesterahvad. Kuna kuritegusid panevad toime peamiselt mehed ja naiste poolt sooritatud kuritegude arv on kordades väiksem, siis otsustatigi teostada küsitlus just meeste hulgas. Eesti vanglasüsteemi ja kriminaalhoolduse 2006. aasta aastaraamatu andmeil moodustavad kinnipeatavatest 96% mehed (Eesti... 2006). Samuti toetus autor Tremblay ja LeMarquand (2001:137-166, ref Edovald 2005:8) uurimusele, kus selgus, et meestel on suurem risk õigusvastaselt käituda kui naistel (Edovald, 2005:8).

Uurimus-küsimustik oli üheosaline ja koosnes 23 küsimusest koos etteantud vastusevariantidega, millest tuli valida sobivaim variant. Küsimustik koostati lähtudes peatükis 1 toodud teooriast. Küsimused 12-17 käsitlevad vastaja perekonda, kuna inimese kodu (ja seda eriti lapsepõlves) jääb teda mõjutama elu lõpuni (Baumrind, 2003; Bowlby, 1965:32-35).

Ankeedi küsimused 6-11 selgitavad vastaja majanduslikku ja sotsiaalset toimetulekut. Auväärt (2001) on leidnud, et hälbeline käitumine on sageli tingitud just raskest majanduslikust ja sotsiaalsest olukorrast, mis mõjutavad elukvaliteeti. Kehv elukvaliteet võib olla teguriks, mis viib kuritegude toimepanemisele (olgu siin põhjuseks otsene füüsiline vajadus eluks vajalike esemete järele või "isikule selja pööranud" ühiskonna normidest võõrandumine ja enda neile vastandamine) (Auväärt, 2001:35-36).

Haridusega (õigemini selle puudumisega) seotud riskitegureid ja hälbelist käitumist käsitlevad ankeedis küsimused 4-5. On selge, et vähese haridusega inimesel on raske leida tasuvat

prestiižset tööd ning see võib teda suunata kergema vastupanu teele – varalist kasu taotlevate kuritegude toimepanemisele. Iseloomujooned (nagu nt püsivus), mis tingivad haridustee poolelajätmist, on sageli ebasoovitavad ka tööandja silmis ning see omakorda raskendab isiku sisenemist stabiilsesse tööellu, sõltumata ametist (Aimre, 2005:215-216).

Ankeedi küsimused 2, 3, 15, 21 käsitlevad ühiskondlikest teguritest tulenevaid riske. Siia alla kuuluvad uimastite, tubaka kättesaadavus, ligipääs tulirelvadele, vägivalda kogemine ning nägemine (ka meedias), vägivaldne naabruskond, õigusrikkujatest naabrid ning ka seadused, mis Edovaldi (2005) uuringust nähtuvalt soodustavad kõike eelnevat (Edovald, 2005).

Uurimus-küsitlus (lisa 2) hõlmas 60 kinnipeetavat keskmise vanusega 29 aastat, kelledest 45% olid vene rahvusest isikud, keskmise vangistusajaga 3 aastat. Valik toimus Tallinna Vanglas juhuslikkuse ja vabatahtlikkuse põhimõtetest lähtuvalt, s.t. et küsitlusele vastasid isikud, kes olid nõus seda tegema. Kedagi selleks ei kohustatud. Kinnipeetavad valiti juhuslikult ja ühtegi kriteeriumi ei esitatud. Pooled ankeetidest täitsid esmakordselt vanglas karistust kandvad kinnipeetavad ja teise poole kinnipeetavad, kes on vanglas korduvalt. Samaaegselt kinnipeetavate seas läbiviidud küsitlusega viidi samasugune küsitlus läbi ka inimestega tänavalt ehk nendega, keda ei ole kohtulikult karistatud. Kriminaalkorras karistamata isikuid osales küsitluse läbiviimisel 30. Nende keskmine vanus oli 25 aastat, 70% vastanutest moodustasid eestlased, ülejäänud olid eesti keelt valdavad vene rahvusest isikud, 17 neist omasid keskharidust ning 8 kõrgharidust. Kriminaalkorras karistamata isikute küsitamine toimus isikliku kontakti teel, tagasi laekusid kõik 30 välja jagatud ankeeti.

Et tagada lühikese ajaga võimalikult paljude vastuste saamine, toimus vastamine kirjalikult. Küsimustikule vastamiseks kulus orienteeruvalt 15 minutit, vastamine oli vabatahtlik ning individuaalne. Küsimused olid üheselt arusaadavad, mida kinnitab vastuste korrektne vormistamine. Ankeetküsitluse läbiviimise tegi lihtsamaks see, et kinnipeetavad ise soovisid ankeete täita ja näitasid ankeetide täitmise suhtes üles üllatavalt palju initsiatiivi. Just selletõttu osutusid kasutuskõlblikeks ka kõik 90 tagasisaadud ankeeti, kõik vastused olid korrektselt vormistatud. Samas analüüsis autor ka ühte juhtumit, näitamaks erinevate riskide seost kuritegevusega .

2.2. Küsimuste vastused

Küsitluse käigus saadud andmeid korrastati ning tulemusi analüüsiti. Ankeetküsimustike vastused sisestati Exceli-tabelisse, kus arvutati välja keskmised. Läbiviidud küsimustikule saadud vastused toob autor välja järgnevalt tabelite ja tekstina nii protsentuaalselt kui ka isikute arvuna.

Tabel 1. Ühiskondlikest teguritest ja koolist tulenevad riskid

Küsimus	Esmakordselt karistatud	Korduvalt karistatud	Karistamata
Elukoht:			
linnas	71% (21)	82% (25)	95% (29)
maal	29% (9)	18% (5)	5% (1)
Eluase:			
oma maja	39% (12)	37% (11)	8% (2)
oma korter	26% (8)	40% (12)	41% (12)
üürikorter	26% (8)	18% (5)	51% (15)
puudus	9% (2)	5% (2)	0%
Haridus:			
kõrg-	0%	0%	26% (8)
kesk-	21% (6)	38% (11)	58% (17)
põhi-	43% (13)	46% (14)	16% (5)
alg-	36% (11)	16% (5)	0%
Koges koolis vägivalda	8% (2)	3% (1)	25% (8)

Nagu tabelist 1 välja saab lugeda, elas enamus vastanutest linnas. Kõige rohkem oli linnaelanikke karistamata isikute seas, tervelt 95% küsitletutest. Esmakordselt karistatutest elas 29% maal.

Samuti selgub tabelist 1, et küsitletud kohtulikult karistamata isikute seas puudusid eluasemeta isikud, samas korduvalt vangistatud küsitletute seas puudus eluase 5% ning esmakordselt karistatud isikutest 9%.

Kõige suurem erinevus, mis selgus tabelit 1 analüüsidest oli haridustase. Tabelist 1 nähtub, et enamuse kohtulikult karistatud isikutest omab põhiharidust, kõrgharidusega kinnipeetavaid küsitletute seas ei olnud.

Samas näeme, et koolivägivalda on kogenud esmakordselt vangistatud küsitletutest 8%. Korduvalt vangistatud küsitletute puhul oli koolivägivalda kogenute osakaaluks 3% ja kohtulikult karistamata küsitletute puhul 25%.

Tabel 2. Küsitletute hinnangud oma sotsiaalsele ja majanduslikule toimetulekule

KÜSIMUS		esmakordselt karistatud	Korduvalt karistatud	Karistamata
Majanduslik toimetulek	Väga hea	30% (9)	7% (2)	8% (2)
	Hea	26% (8)	47% (14)	66% (20)
	Rahuldav	27% (8)	42% (13)	26% (8)
	Mitte-rahuldav	17% (5)	4% (1)	0%
Sotsiaalne toimetulek	Väga hea	24% (7)	12% (4)	18% (5)
	Hea	36% (11)	33% (10)	66% (20)
	Rahuldav	26% (7)	46% (14)	16% (5)
	Mitte-rahuldav	14% (5)	9% (2)	0%
Elatusallikas	töö:	77% (23)	73% (22)	100% (30)

Tabelist 2 nähtub, et esmakordselt vangistatud küsitletutest hindas oma majanduslikku toimetulekut enne vangistust väga heaks 30%, heaks 26%, rahuldavaks 27% ja mitterahuldavaks 17%. Korduvalt vangistatud küsitletutest hindas oma majanduslikku toimetulekut enne vangistust väga heaks 7%, heaks 47%, rahuldavaks 42% ja mitterahuldavaks 4%. Kohtulikult karistamata küsitletutest hindas oma majanduslikku toimetulekut küsimusele vastamise hetkel väga heaks 8%, heaks 66%, rahuldavaks 26%. Majanduslikku toimetulekut mitterahuldavaks hinnanud kohtulikult karistamata küsitletute hulgas ei olnud.

Oma sotsiaalset toimetulekut enne vangistust hindas esmakordselt vangistatud küsitletutest väga heaks 24%, heaks 36%, rahuldavaks 26% ja mitterahuldavaks 14%. Korduvalt vangistatud küsitletutest hindas oma sotsiaalset toimetulekut enne vangistust väga heaks 12%, heaks 33%, rahuldavaks 46% ja mitterahuldavaks 9%. Kohtulikult karistamata küsitletutest hindas oma sotsiaalset toimetulekut väga heaks 18%, heaks 66% ja rahuldavaks 16% küsitletutest. Sotsiaalset toimetulekut mitterahuldavaks hinnanud kohtulikult karistamata küsitletute hulgas ei olnud.

Samuti selgub tabelist 2, et esmakordselt vangistatud küsitletutest 77%-l oli enne vangistust põhiline elatusallikas töö. Korduvalt vangistatud küsitletute puhul oli vastav protsent 73. 100% kohtulikult karistamata küsitletutest vastas, et nende põhiline elatusallikas on tööst saadav palk.

Tabel 3. Tööga seotud riskitegurid

KÜSIMUS	ESMAKORDSELT KARISTATUD	KORDUVALT KARISTATUD	KARISTAMATA
Töökohtade arv:			
1-2	17% (5)	10% (3)	27% (8)
3-5	53% (16)	23% (7)	50% (15)
6-9	27% (8)	63% (19)	23% (7)
10-11	3% (1)	4% (1)	
Staaž:			
kuni 1aasta	13% (4)	20% (6)	6% (2)
1-2 aastat	33% (10)	30% (9)	20% (6)
2-5 aastat	30% (9)	30% (9)	47% (14)
5-8 aastat	24% (7)	20% (6)	27% (8)

Tabelist 3 selgub, et esmakordselt vangistatud küsitletutel oli enne vangistamist minimaalselt 1 töökoht, maksimaalselt 10 töökohta ning keskmiselt 3,8 töökohta; korduvalt vangistatud küsitletutel oli minimaalselt 2 töökohta ja maksimaalselt 11 töökohta ning keskmiselt 5,5

töökohta. Kohtulikult karistamata küsitletutel oli senise elu jooksul olnud minimaalselt 1 töökoht, maksimaalselt 7 ning keskmiselt 3,5 töökohta.

Esmakordselt vangistatud küsitletud olid ühel töökohal töötanud keskmiselt 3,4 aastat. Küsitletute seas oli kinnipeetavaid, kes olid ühel töökohal töötanud maksimaalselt 1 kuu ning oli ka neid, kes olid ühel töökohal töötanud 14 aastat. Korduvalt vangistatud küsitletute puhul oli keskmine täpselt sama – 3,4 aastat. Korduvalt vangistatute hulgas oli minimaalne töötamine ühel töökohal pool aastat ehk kuus kuud ning maksimum 9 aastat. Kohtulikult karistamata küsitletud olid ühel töökohal töötanud keskmiselt 3,6 aastat kõige vähem oli töötatud 3 kuud ning kõige rohkem 12 aastat.

Tabel 4. Perekonnaga seotud riski- ja kaitsetegurid

KÜSIMUS	ESMAKORDSELT KARISTATUD	KORDUVALT KARISTATUD	KARISTAMATA
Mõlemad vanemad:	38% (11)	38% (11)	75% (23)
Abielus:	46% (14)	61% (18)	41% (12)
Suhted perekonnaga:			
väga hea	34% (10)	38% (11)	41% (12)
hea	34% (10)	42% (13)	59% (18)
rahuldavaks	23% (7)	11% (3)	
mitterahuldav	9% (3)	8% (3)	
Karistatud pereliige	34% (10)	31% (9)	16% (5)

Nagu nähtub tabelist 4 olid esmakordselt vangistatud küsitletutest mõlemad vanemad olemas 38%-l. Ka korduvalt vangistatud küsitletutest olid mõlemad vanemad olemas 38%-l. Kohtulikult karistamata küsitletutest olid mõlemad vanemad olemas 75%-l.

Esmakordselt vangistatud küsitletutest oli abielus 46%, korduvalt vangistatud küsitletutest 61% ja kohtulikult karistamata küsitletutest 41%.

Esmakordselt vangistatud küsitletutest hindab oma suhteid enne vangistust perekonnaga väga heaks 34%, heaks 34%, rahuldavaks 23% ja mitterahuldavaks 9%. Korduvalt vangistatud küsitletutest hindab oma suhteid perekonnaga väga heaks 38%, heaks 42%,

rahuldavaks 11% ja mitterahuldavaks 8%. Kohtulikult karistamata küsitletutest hindab oma suhteid perekonnaga väga heaks 41% ja heaks 59%.

Esmakordselt vangistatud küsitletutest on mõni pereliige kohtulikult karistatud 34%-l. Korduvalt vangistatud küsitlute puhul on vastavaks protsendiks 31. Kohtulikult karistamata küsitletutest on pereliikmetest keegi kohtulikult karistatud 16%-l.

2.3. Juhtumi analüüs

Noormees U. sündis pere teise lapsena. Kui ta oli 4-5-aastane, asusid vanemad eraldi elama, kuna noormehe isal esines alkoholi liigtarvitamist, mistõttu oli ta ka vägivaldne. Peale lahutamist katkestas isa U.-ga igasugused suhted. Alates 12. eluaastast oli emal uus elukaaslane, perekonda kuulusid ka viimase kaks alaealist last. Märkimist väärib, et ema oli invaliidsuspensionär ning tal puudus igasugune järelevalve poja tegevuse üle. Haridusteed alustas U. seitsmeaastaselt Tartu Descartes'i Lütseumis. Kool ja õppetöö olid noormehele vastumeelsed. Õpi- ja käitumisraskused hakkasid ilmema viiendas klassis. Koolitundidest linna peale hulkuma läinuna kohtas ta teisi endasarnaseid. Uued sõbrad ja tuttavad olid enamasti alkoholiprobleemidega, õpiraskustega ning lihtsustatud maailmavaatega. Koos käidi vargil. Lastekaitsespetsialisti väitel oligi noormehe põhiprobleemiks vargused ja koolikiusamine. U. ema ja kooli poolt kasutati erinevaid mõjutusvahendeid, et noormeest võõrutada varastamisharjumustest. Pöörduti psühholoogi ja psühhiaatri poole, suunati erinevatesse huvialaringidesse. Kui U. oli 12-aastane tegi Tartu maakonna alaealiste komisjon otsuse tema saatmiseks Puiatu Erikooli. Erikooli kasvatajate väitel tekkisid noormehel kooli saabudes kohanemisprobleemid kaaslastega, ta oli tõrjutud ja sagedastes konfliktides. Sageli oli ta ise konfliktide algataja. Õppimine raskusi ei valmistanud, kuid suhtumine õppetöösse oli pealiskaudne. Pärast Puiatust vabanemist asus U. õppima põhikooli, kuid jätkas siiski hulkumise ja vargustega. U. tegi mis tahtis, lahkudes kodust pikemaks ajaks ilma kellelegi teatamata. Kuna U. hulkus ja varastas ka kodunt, tekkisid kodus konfliktid, mistõttu asus ta elama laste turvakodusse. U. suhted pereliikmetega on jätkuvalt pingelised, ema ja võõrasisa keelduvad temaga suhtlemast. 16-aastaselt U. vahistati kahtlustatuna mitmetes vargustes. Vabanedes vahi alt 17-aastaselt asus ta elama turvakoju. Noormees elas majas korralikult paar nädalat, siis algasid öised äraolemised. Lõpuks paluti tal turvakodust välja kolida, kuna maja

juhataja sõnul tõi U. majja varastatud asju, oli alkoholijoobes ning õpetas väiksemaid lapsi varastama. Peale seda U. enam endale püsivat elukohta ei leidnud. Elades lühiajaliselt erinevate sõprade juures, keldrites ning punkrites. Töökohta ei olnud U.-l kunagi, probleeme valmistasid nii tema noorus, vähesed töökogemused ja –oskused, madal haridustase kui ka halb isiklik hügieen. Kui tekkiski võimalus juhutööd teha, siis jättis U. töökohale minemata. U. suitsetas vähemasti paki sigarette päevas, samuti tarbis pidevalt alkoholi. U. pöördus ka korduvalt ravile psühhiaatrikliinikusse, kus tal diagnoositi aktiivsus-tähelepanuhäire käitumishäiretega. Samuti oli tal probleeme ennastkahjustava käitumisega, tõsisemate probleemide korral oli tal kombeks end löikuda.

18-aastaselt karistati U.-d uuesti korduvate varguste eest ning määrati ta 3 aastaks käitumiskontrollile. Esialgu sai hooldusalune kontrollnõuete täitmisega hästi hakkama, probleemid tekkisid 3 kuu pärast, mil U. uuesti vahi alla võeti sõpradega võõrastelt isikutelt raha välja petmise eest. Praeguseks kannab U. vanglas 3 aastast vanglakaristust.

Kui uurida U. elulugu, võib esitada hüpoteesi, et tema kriminaalse karjääri kujunemist mõjutasid selle algfaasis eelkõige perekondlikud riskitegurid. U. elu esimesed aastad, mille tähtsust on lapse arengu seisukohalt võimatu üle hinnata, möödusid alkoholiprobleemide küüsis vaevleva, pereliikmete suhtes vägivaldse isa seltsis. Pärast vanemate lahtust katkes aga U. suhe oma isaga lõplikult, kuna viimane ei tundnud poja vastu huvi. Kuni 12. eluaastani puudus U.-l positiivne meessoost eeskuju (olgu selleks siis isa puudumisel kas kasuisa, onu või vanaisa), lisandus hüljatuse tunne. Selleks ajaks, kui perre ilmus kasuisa, oli U. juba kuritegelikule teele sattunud – koolist puudumised ja hulkumised olid alanud 5. klassis. Lisaks perekondlikele riskiteguritele mängisid U. puhul kindlasti rolli ka individuaalsed riskitegurid – s.o tema iseloomuomadused, nt aktiivsus, millele vanemad või kool polnud suutnud mõistlikku rakendust leida – võib-olla seetõttu, et lahendust otsimist alustati liiga hilja. Psühhiaatrite poolt diagnoositud aktiivsus-tähelepanuhäire koos käitumishäiretega tundub siiski olevat tingitud mitte U. enda iseloomust, vaid eelkõige lapsepõlvest ja kodustest oludest. Teiste laste kiusamine koolis on kindlasti üheks ilminguks, mis näitab U. enda sees tekkinud sisepingeid, ebakindlust ja allasurutust. Sama kehtib enese löikumise kohta.

Siinjuures ei saa U. vägivaldse ja “kadunud” isa kõrval tähelepanuta jätta U. ema, kes oli invaliidsuspensionär ega suutnud oma poja tegevusel silma peal hoida, teda n-ö õigele teele suunata ega pakkuda talle õiguskõuekust süstivat lähedust. Emal puudus U. silmis autoriteet

ja ta otsis oma autoriteete mujalt – tänavalt, koolist puuduvate eakaaslaste või vanemate poiste hulgast. Uute sõprade seltsis viibimine ja nende eeskuju viis alkoholi tarvitamisele ning vargile (vaevalt, et ta oleks üksinda ilma eeskujuta varastamisega tegelema hakanud), see omakorda Puiatu Erikooli, kus U. ei kohanenud, vaid koges üksnes konflikte, ning hiljem juba politseisse, kohtusse ja vanglasse. Riskitegurite kombinatsioon koos U. enda valikutega oli viinud U. niikaugemale, et teda ei õnnestunud seadustjärgivale käitumisele suunata ka käitumiskontrollil, mida talle kohaldati, lootuses, et noormees lõpetab varastamise. Oma osa mängis siin kindlasti väljakujunenud alkoholisõltuvus, mis takistas U.-d isegi juhutöid tegemast, kuid samas tingis vajaduse vargustega raha hankida. Ka U. sõprade ring ei muutunud ja seega võib öelda, et vargustest oli saanud tema jaoks teatud määral normaalne ja aktsepteeritud elustiil. Kodust varastamise tõttu tekkinud konfliktid viisid niikaugemale, et U.-l puudus ka elukoht (kodus tal enam elada ei lubatud). Ka turvakodus ei suutnud ta reegleid järgivalt käituda ning pidi sealt lahkuma. Seega jäi talle lõpuks vaid tänavaelu ja ajutine viibimine sõprade-tuttavate juures. Sündmuste arengule tagasi vaadates on raske lõplikult hinnata, milline sündmus või käitumisviis on põhjus ning milline tagajärg, milline eeldus ja milline tingimus. Tuleb asuda seisukohale, et U. elukäik on kujunenud selliseks, nagu eelpool kirjeldatud, väga paljude asjaolude koosmõjus, kuid domineerivaks võib siiski lugeda vanemate mõju U. esimesel kümnel eluaastal.

2.3. Analüüs

Autori uurimusest tuli eriti teravalt välja just haridustaseme erinevus kinnipeetavate ja kohtulikult karistamata valimite võrdluses, kinnipeetavatest omab enamus põhiharidust ning vaid kolmandik keskharidust. Mitte ükski kinnipeetavast küsitletu ei oma kõrgharidust, samas kui kohtulikult karistamata vastanutel on vähemalt pooltel keskharidus ning kolmandikul kõrgharidus. Algharidusega isikuid kohtulikult karistamata küsitletute hulgas ei leidunud.

Ankeete täitnute hulgas ei olnud ühtegi kõrgharidusega kinnipeetavat. Seega ilmnes kinnipeetavate ja karistamata isikute haridustaset võrreldes otsene seos madala haridustaseme ja riskigrupi kuulumise vahel, mille autor tõi välja ka töö teooria osas. Haridustaseme osas ei

ilmnenud suuri erinevusi esmakordselt ja korduvalt vangistatud isikute ankeete analüüsid. Ühe huvitava ilminguna võib küll esile tuua seda, et korduvkurjategijate hulgas on keskharidust omavate kinnipeetavate hulk mõnevõrra suurem. Aga seda võib põhjendada ka vanglas pakutava ja seal omandatud keskharidusega.

Koolis kaasõpilaste kriitika või negatiivse suhtumise objektiks sattumine on tihedalt seotud koolivägivallaga. Vähene õpihuvi on koolivägivalla peamisi põhjusi. Kui laps õpib või käitub koolis halvasti või ei täida koolikohustust, satub ta kergesti kuritegelikule teele (Linna... 2004:27).

Läbiviidud ankeete analüüsid ei leidnud autor kinnitust, et koolivägivalla ohvriks olemine viib kuritegelikule teele – vangistatud küsitletutest märkis enda vastu suunatud koolivägivalda vaid kolm kinnipeetut, samas kui kohtulikult karistamata küsitletutest oli koolis vägivalda kogenud 8 inimest. Antud tulemustest võib järeldada, et kinnipeetud, olles agressiivsemad, olid arvatavasti just ise need, kes kasutasid vägivalda teiste kallal. Samas võib olla probleem ka selles, et valim oli liiga väike ning suurema küsitletute hulga korral, oleksid tulemused teistsugused.

Perekondlikke riskitegureid analüüsid ilmnes suurim erinevus küsitletute lähedaste kohtulikus karistatuses. Selgus, et esmakordselt ja korduvalt kinnipeetud küsitletute lähedaste karistus oli üsna sarnane, vanglas oli vähemalt üks perekonnaliige viibinud umbes kolmandikul juhtudest. Küsitluses osalenud karistamata isikutel oli antud protsent poole väiksem. Seega leidis andmete analüüsi käigus kinnitust, et lähedaste kriminaalne karistus on üheks võimalikuks riskiks häbelist käitumist soosivate hoiakute kujunemisel.

Saar (2003), Farrington (2004) ning Silmere (2006) on välja toonud, et tähtsaks riskiteguriks kurjategijaks kujunemisel on vanemate omavaheline konflikt, vanemast lahutamine, kõikuv vanematepoolne distsipliin ja vähene vanematepoolne järelevalve. Ankeete analüüsid ilmnes seos karistatuse ja mõlema vanema olemasolu vahel. Kui karistamata küsitletutest olid mõlemad vanemad alles kolmveerandil küsitletutest, siis esmakordselt ja korduvalt vangistatud küsitletutel natuke üle kolmandiku. Samuti ilmnes seos perekonnasuhete ja karistatuse vahel – nimelt hindasid karistatud küsitletud oma suhteid perekonnaga kesisemalt kui kohtulikult karistamata inimesed. Selle tõestuseks on, et kinnipeetavatest hindas oma suhteid perekonnaga mitterahuldavaks kümnendik küsitletutest, samas kui kohtulikult

karistamata vastanutest ei hinnanud oma suhteid perekonnaga keegi halvemini kui hindega "hea". Seega nõustub autor eelpool nimetatud teadlastega, et perekonna kui terviku puudumine on võimalikuks riskiteguriks kurjategijaks kujunemisel.

Eesti Vabariigi Sotsiaalministeerium Eesti Sõltuvushaigete Rehabilitatsiooni Ühingu uurimuses selgus, et raske majanduslik olukord mõjutab inimese elukvaliteeti nii füüsiliselt kui ka vaimselt. Füüsiline mõjutamine väljendub halvematel juhtudel nälja kannatamisega, mis loob eeldused kalduda kõrvale ühiskonnas kehtivatest normidest. Vaimselt mõjutab vaesus inimest ennekõike läbi sotsiaalse ebavõrdsuse, millest tekib oht, et inimene oma majandusliku seisu parandamiseks kasutab illegaalseid vahendeid (Eesti Vabariigi Sotsiaalministeerium Eesti Sõltuvushaigete Rehabilitatsiooni Ühing, 1999). Analüüsidest kogutud ankeete, selgus huvitava ilminguna see, et esmakordselt vangistatud küsitletutest hindas enamus oma majanduslikku toimetulekut enne vangistust väga heaks üks kolmandik, samas kui korduvalt vangistatute ja kohtulikult karistamata isikute seas oli see osakaal vähem kui kümnendik. Korduvalt vangistatud ja karistamata isikud hindasid oma majanduslikku toimetulekut enamus heaks. Rahuldavaks ja mitterahuldavaks hindasid oma majanduslikku toimetuleku enne vangistust peaaegu pooled korduvalt vangistatutest ja kohtulikult karistatud isikutest. Seega on suurimaks erinevuseks kohtulikult karistamata isikute ja vangistatute vahel see, et karistamata isikute hulgas ei leidunud neid, kes hindaksid oma majanduslikku toimetulekut mitterahuldavaks. Seega võib autor oma ankeete analüüsidest väita, et leidis kinnitust teooria osas ära toodud ilming, et madal perekonna sissetulek on võimalik riskitegur kurjategijaks kujunemisel.

Samasugused tulemused saadi ka sotsiaalse toimetuleku kohta. Esmakordselt kinnipeetute seas oli isikute osakaal, kes lugesid oma sotsiaalset toimetulekut enne vangistust väga heaks jällegi suurem kui korduvalt vangistatute ning kohtulikult karistamata isikute seas.

Esmakordselt ja korduvalt vangistatute küsitletutest kolmveerandil oli enne vangistust põhiline elatusallikas töö. Samas kohtulikult karistamata küsitletutest vastasid kõik, et nende põhiline elatusallikas on tööst saadav palk.

Uurimus-küsitluse analüüsi kokkuvõtteks võib nentida, et kohtulikult karistatud isikute elus on rohkem riskitegureid kui karistamata isikutel. Seega leidis kinnitust autori poolt tõstatatud hüpotees - kuritegelikule teele läinud isikute elus esineb sotsiaalseid riskitegureid rohkem kui õiguskäivate inimeste omas. Küsitluste analüüsi käigus selgus, et kinnipeetavatel olid enne vangistust madalam haridustase, madal perekonna sissetulek ning puudus kindel töökoht, halvemad suhted perekonnaga, enamasti vähemalt üks perekonnaliige kohtulikult karistatud.

KOKKUVÕTE

Käesolevas töös keskendus autor sotsiaalsetele riskiteguritele, tõi välja suuremad sotsiaalsed riskid ja analüüsis nende seost kurjategijate ja kuritegudega. Töö käigus viidi läbi empiiriline uurimus Tallinna vangla kinnipeetavate ja vabaduses viibivate kriminaalkorras karistamata isikute hulgas, et leida erinevusi sotsiaalsete tegurite vahel karistatud ja karistamata isikute puhul. Töö sissejuhatuses püstitatud hüpoteesiks oli – kuritegelikule teele läinud isikute elus esineb sotsiaalseid riskitegureid rohkem kui õiguskuulekate inimeste omas.

Töö teoreetilises osas käsitletu pinnalt võib välja tuua järgmised järeldused: Inimese kriminaalne käitumine kujuneb paljude tegurite koosmõjus – nagu igale inimekäitumisele avaldavad ka kriminaalsele käitumisele mõju inimest ümbritsev sotsiaalne keskkond (sh perekond, kool, sõbrad, ühiskond) ja tema enda isiksuseomadused.

Lisaks sotsiaalsetele riskiteguritele ei tohi tähelepanu alt välja jätta ka sotsiaalseid kaitsetegureid, mis vähendavad isiku kurjategijaks saamise tõenäosust. Teoreetilises kirjanduses on kaitseteguritest küll üsna vähe juttu ja sageli defineeritakse neid lihtsalt kui riskiteguritele vastupidiseid tegureid. Samas vääraks see teema teadlaste poolt kindlasti edasiuurimist, kuivõrd kaitsetegurite ja nende töötamise mehhanismi täpsem tundmaõppimine annab palju juurde ka riskitegurite käsitlusele.

Töö empiirilises osas analüüsis autor Tallinna Vanglas kinnipeetavate ja kriminaalkorras karistamata isikute seas läbiviidud ankeetküsitlust, eesmärgiga välja tuua sotsiaalsete tegurite erinevus karistatud isikute ja seaduskuulekate isikute puhul ning sellest lähtuvalt kuritegevusega seonduvad sotsiaalsed riskid. Ankeetküsitluses osales 30 esmakordselt kinnipeetavat, 30 korduvalt kinnipeetavat ja 30 karistamata isikut.

Antud uurimus-küsitlus jõudis vaatamata väikesele valimile täpselt samasuguse tulemuseni nagu ka erinevad tuntud autorid – haridustase on sotsiaalseks riskiteguriks kurjategijaks saamisel (Aimre, 2005:215-216; Bracey, 2006). Seoses ühiskondlike tegurite ja koolist tulenevate riskidega näitas empiiriline uurimus, et väga suur erinevus valitseb küsitatud kinnipeetavate ja karistamata isikute haridustaseme osas. Koolivägivalla puhul samas ei leidnud küsitlusel kinnitust hüpotees, et koolivägivalla kogemine on sotsiaalseks

riskiteguriks. Karistamata isikute hulgas oli koolivägivalda kogenuid vähemalt kolm korda rohkem.

Seoses sotsiaalse ja majandusliku toimetulekuga näitas läbiviidud uurimus, et kõige paremaks hindasid oma majanduslikku toimetulekut esmakordselt vangistatud küsitletud (1/3 andis hinnangu “väga hea”), samas kui korduvalt vangistatute ja kohtulikult karistamata isikute seas oli see osakaal vähem kui 1/10. Suurimaks erinevuseks kohtulikult karistamata isikute ja vangistatute vahel oli see, et karistamata isikute hulgas ei leidunud neid, kes hindaksid oma majanduslikku toimetulekut mitterahuldavaks, kuid karistatud isikute seas oli see vastavalt 17% (esmakordselt) ja 4% (korduvalt). Kui eeldada, et esmakordselt karistatud, kes hindasid oma majanduslikku olukorda väga heaks, ei olnud oma hinnangutes päris adekvaatsed, võib autor asuda seisukohale, et uurimuse läbiviimisel leidis kinnitust asjaolu, et perekonna kehv majanduslik olukord on võimalik riskitegur kurjategijaks kujunemisel.

Uurimuse käigus ilmnes ka, et üheks võimalikuks sotsiaalseks riskiks hälbelist käitumist soosivate hoiakute kujundamisel on lähedaste kriminaalne karistus. Samuti võib küsitluse tulemustest järeldada, et oluline riskitegur on ühe või mõlema vanema puudumine ja kehvad peresuhted. Üheks riskiteguriks võib pidada ka töökoha olemasolu (kuigi see on teiste teguritega väga tihedalt seotud ja neist mõneti tingitud) – kinnipeetavatest oli olnud töökoht 77%-l, karistamata isikutel oli kõikidel töökoht olemas. Seoseid sellega, kui palju isikul elu jooksul töökohti on olnud, kui riskiteguriga ei ilmnenu.

Olles analüüsinud sotsiaalseid riskitegureid ja püüdnud neid välja selgitada empiirilisel meetodil, võib välja tuua ühe põhijäreldustest: sotsiaalsed riskitegurid on olemas ning nad mõjutavad seda, kas isik hakkab kuritegusid toime panema või mitte. Põhilisteks riskiteguriteks on seejuures perekond ja kõik sellega seonduv, majanduslik olukord ning haridus. Kokkuvõtlikult tuleb aga veelkord nentida, et ükski sotsiaalne riskitegur ei tingi ega põhjusta kriminaalset käitumist üks-ühele, vaid need tegurid loovad ikkagi üksnes eeldused või tingimused kuritegeliku karjääri valikuks.

Vähendamaks Eestis kuritegevust, tuleks autori arvates antud töö hüpoteesist lähtudes, parandada sotsiaaltööd, noorsootööd ja suunata rohkem ressursse kuritegevuse ennetamiseks, mitte tagajärgede likvideerimiseks. Sotsiaalsetest riskiteguritest tuleneva kuritegevuse ennetamiseks tuleb välja töötada tegevuskava, mida saab ellu viia lähtudes ühiskonna

indiviidi

riskidest.

Summery

Current paper consists of 35 pages, altogether 37 pages with appendixes. There are 4 tables included. The author has used 24 sources in composing this paper of which 11 are in foreign language and 9 in Estonian. The paper has been written in Estonian. The abstract is available in English. This paper bears on the following subject field: risk factors of anti-social and deviant behaviour, recidivism and the factors that reduce the influence of risk factors.

The author of this paper concentrated on social risk factors, highlighted the biggest social risks and analysed their connection to criminal offenders and criminal activity. The hypothesis was that there are more social risk factors present at the lives of people with criminal records than in the lives of those who abide by the law.

As the research method of this paper an enquiry with questionnaires was used. In April 2007, a study was conducted among 60 internees of Tallinn Prison and 30 people with no criminal record outside of the prison. The results of the questionnaires were analyzed and conclusions were made.

Having analyzed social risk factors and tried to find them using empirical methods, it is possible to highlight one of the main conclusions: social risk factors exist and they effect the likelihood of someone committing criminal offences. The main risk factors are family and all that is connected to it, also economic status and education

The practical value of this paper is propounding the question and directing attention to the problem.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Aimre, I. 2005. Sotsioloogia. Tallinn: Sisekaitseakadeemia, lk. 215-216
2. Armstrong, D. 2006 Becoming criminal: the cultural politics of risk. International Journal of Inclusive Education, 10, 2-3. 265-278
3. Auväärt, L. 2001. Lapsed ja puuetega inimesed õigusmenetluses. Tartu: ÖPS Tartu Ühing, 35-36, 43
4. Baumrind, D.2003. Prototypical Descriptions of 3 Parenting Styles. <http://www.devpsy.org/teaching/parent/baumrindstyles.html> 19.03.2007
5. Bowlby, J. 1965. Child Care and the Growth of Love. Penguin Books
6. Bracey, G.W. 2006. Research. Locked Up, Locked Out. November. 253
7. Cambridge Advanced Learners Dictionary. <http://www.utlib.ee>. 18.04.2007
8. Crime words. <http://www.crimeinfo.org.uk>. 18.04.2007
9. Eesti Vabariigi Sotsiaalministeerium Eesti Sõltuvushaigete Rehabilitatsiooni Ühing. Teavet probleemkäitumiste ennetustööks. 1999.
10. Eesti vanglasüsteemi ja kriminaalhoolduse aastaraamat, 2006 Tallinn
11. http://www.vangla.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=27818/aastaraamat_2006_kodulehele.pdf 07.05.2007
12. Edovald, T. 2005 Ülevaade alaealiste kuritegevuse vähendamise strateegiatest ja programmidest maailmas.
13. Farrington, D. P. 2004. Gender differences in offending: implications for risk – focused prevention. Home Office RDS Report OLR09/04 <http://www.homeoffice.gov.uk/rds/onlinepubs1.html> 19.03.2007
14. Gendreau, P., Goggin, C., Little, T. 1996 Predicting Adult Offender Recidivism: What Works!. Public Works and Government Services Canada, Cat.No.JS4-1/1996-7
15. Harris, M., Butterworth G. 2002. Arengusühholoogia alused. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.
16. Heinla, E. 2004. Kool ja vaba aeg. Teoses Trendid koolinoorte uimastitarvitamises. 15-16-aastaste õpilaste legaalsete ja illegaalsete narkootikumide kasutamine Eestis. A. A: Allaste (toim.) Tallinn: TPÜ kirjastus
17. Helping America`s Youth - Risk and Protective Factors. <http://www.helpingamericasyouth.gov/background-factors.cfm> 14.03.2007
18. Linna kuritegevus. 2004. Käsiraamat kohalikele omavalitsustele. Justiitsministeerium.

19. McGuire, J. 2002. Offender Rehabilitation and Treatment, Effective Programmes and Policies to Reduce Re-offending. John Wiley & Sons, England
20. Piquero, A., Paternoster, R., Mazerolle, P., Brame, R., Dean W.C. 1999. Onset Age and Offense Specialisation. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 36..3, 275-299
21. Saar, J. 2003. Õigusvastane käitumine alaealisena ja kriminaalsed karjäärid. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 15
22. Silmere, H. 2006 Riski- ja kaitsetegurite tähtsusest tõendusel põhinevas uimastiennetustöös. – *Sotsiaaltöö* 1, 48-55
23. Toomsoo, A. 1996. Täisealiste ja alaealiste kuritegevus. Tallinn: Kooperatiiv „Praktika ja teadus”, 18, 03, 170
24. TPÜ Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituut. Elanikkonnaküsitlused “Eesti 93”, “Eesti 98” ja “Eesti 2003”
<http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=previw/id=20264/riskifaktorid+ja+sekkumise>
[d](#) 19.03.2007

ANKEET

Märkige oma sugu M N **Sünniaeg**.....

Elukoht (linn, alev, küla) :.....

Millised on teie elutingimused ? Kas elate: oma majas oma korteris üürikorteris
ühiselamus puudus kindel elukoht

Millist haridust Te omate: kõrgharidus keskharidus (keskeri),
põhiharidus algharidus

Millist ametit peate?.....

Milline on teie põhiline elatusallikas?.....

Mitmel töökohal olete töötanud ?.....

Kui pikalt olete töötanud kõige kauem ühel kohal ?.....

Kuidas te hindate oma sotsiaalset toimetulekut ? (märgistage sobiv joone alla
tõmbamisega) väga hea hea rahuldav mitterahuldav

Kuidas te hindate oma majanduslikku toimetulekut?

väga hea hea rahuldav mitterahuldav

Milline on Teie rahvus? Eestlane Venelane Muu

Milline on teie perekonnaseis?.....

Palun tõmmake joon alla perekonnaliikmetele, kes on Teil olemas:

Ema Isa Õed-vennad Elukaaslane Lapsed

Millisteks hindate oma suhteid perekonnaga?

väga hea hea rahuldav mitterahuldav

Kas kedagi Teie pereliikmetest on kriminaalkorras karistatud ? Jah Ei

Kas olete kunagi kasutanud narkootilume? Jah Ei

Täna ankeedi täitmise eest!

Tarmo Kotke

ANKEET

Märkige oma sugu M N **Sünniaeg**.....

Elukoht enne vangistust

linn alev küla

Millised olid teie elutingimused ? Kas elasite:

oma majas oma korteris üürikorteris ühiselamus
puudus kindel elukoht

Millist haridust Te omate: kõrgharidus keskharidus (keskeri)

põhiharidus algharidus

Kas koolis esines teie vastu suunatud vägivalda Jah Ei

Millist ametit pidasite enne vangistust ?.....

Milline oli teie põhiline elatusallikas enne vangistust ?.....

Mitmel töökohal olete töötanud ? .....

Kui pikalt olete töötanud kõige kauem ühel kohal ?

Kuidas te hindate oma sotsiaalset toimetulekut enne vangistust? (märgistage sobiv joone alla tõmbamisega)

väga hea hea rahuldav mitterahuldav

Kuidas te hindate oma majanduslikku toimetulekut enne vangistust?

(märgistage sobiv joone alla tõmbamisega)

väga hea hea rahuldav mitterahuldav

Milline on Teie rahvus? Eestlane Venelane Muu

Milline on teie perekonnaseis? abielu vabaabielu vallaline

Palun tõmmake joon alla perekonnaliikmetele, kes on Teil olemas:

Ema Isa Õed-vennad Elukaaslane Lapsed

Millisteks hindate oma suhteid perekonnaga enne vangistust?

väga hea   hea   rahuldav   mitterahuldav

Kas vangistus on muutnud Teie suhteid perekonnaga?

Paremaks   Halvemaks

Kas kedagi Teie pereliikmetest on kriminaalkorras karistatud ?   Jah   Ei

Mitmendat korda kannate karistust? .....

Paragrahvid, mille eest kannate karistust?.....

Mitmendat korda olete vangistatud ? .....

Kas tegu oli tehtud alkoholi või narkojoobes ?   Jah   Ei

Kui vana Te olite, kui Teid esmakordselt karistati :.....

Täna ankeedi täitmise eest!

Tarmo Kotke